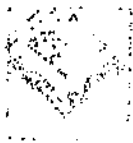

به نام ایزد دانا

مکتبهای جغرافیایی

دکتر علیرضا کشور دوست
عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

با یاری:
مانا کشور دوست

سرشناسه: کشور دوست، علیرضا، ۱۳۲۷
عنوان و نام پدید آور: مکتب های جغرافیایی / علیرضا کشور دوست
مشخصات نشر: رشت، بازرگان، ۱۳۸۷
مشخصات ظاهری: ۲۵۰ ص: مصور
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۳۱-۴۸-۳
موضوع: جغرافیا.
شناسه افزوده: کشور دوست، مانا
رده بندی کنگره: ۱۳۸۷/م۵۸/ک۵/G1۲۸
رده بندی دیویی: ۹۱۰
شماره کتاب شناسی ملی: ۱۲۱

انتشارات بازرگان

نام کتاب: مکتب های جغرافیایی
نام مولف: دکتر علیرضا کشور دوست
تیراژ: ۱۰۰۰
قیمت: ۵۵۰۰ تومان
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۴۳۱-۴۸-۳
چاپ: ۱۳۸۹
اجرا و مرکز پخش: کانون تبلیغاتی معین
حق چاپ برای مولف محفوظ است.

همراه با یزدان پاک

اندیشه های فرهیخته او، زنده یاد دکتر حسین شکونی در جای جای نوشتاری که پیش رو دارید، جاری است؛ بر روانشان درود می فرستم و یادشان را همیشه گرامی می دارم .
از خانم کبری ساجدی شکارسرایین که در بخش بخش این نوشته ها، یاریگرم بودند، بسیار سپاس گزارم. سپاسم را ارزانی جناب مهندس یونس رنجکش می نمایم که در چاپ کتابهای آموزه های زندگی و مکتبهای جغرافیایی، یاریم کردند.

تقدیم به:

دانشجویان گرانقدر کارشناسی ارشد جغرافی و دانشجویان کارشناسی کاتوگرافی

دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت

و به علی (پاشار) و ایمان (خواهر زاده های عزیزم)

که در دیاری دور می زیند؛ بهرویشان را آرزو مندم.

پیش نیاز

در فرایند آموزش درس مکتبهای جغرافیایی و فراهم سازی درسنامه ای به این نام برای دانشجویان رشته های گوناگون کارشناسی دانشگاه آزاد ارشد اسلامی واحد رشت، بر آن شدم تا این درسنامه را که بر پایه سر فصلهای مدون، سامان یافته بود، با افزودن بخشهایی به نام جغرافی اکولوژیک، به همراه یک آغازینه که سودمندی فلسفه را در جغرافی، نمایان می سازد و یک براینده که در پایانه نوشتار، جای گرفته است، کالبدی کتابگونه به این گردآوری نه چندان در خور بدهم تا اگر فایده ای از آن بترآود، دانشجویان گرانقدر دیگر واحدها نیز از آن بهره گیرند؛ که در این میان پژوهشهای شایسته دیگر همکاران، زینده تر است.

شاید تنها سودمندی این گرد آوری؛ رهایی دانشجویان ارجمند از سامان دادن به سر فصلهایی باشد که در دهها کتاب جای گرفته اند؛ بدینسان، آنها، همه خواسته های دستوری یادگیری را یکجا خواهند یافت. کاستیهای فراوان این گرد آوری را با آگاهیهای پر دامنه خود بارورتر سازید، تا فراوانی این کاستیها، کمتر نمایان گردد. سفارش می شود به بخشهای جغرافیای این کتاب توجه بیشتری گردد .

با سپاس از همکاران و دانشجویان ارجمند:

علیرضا کشور دوست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶	۱- نیازینه سخن
۸	۲- فلسفه، گامهای آغازین و تعاریف
۱۶	۳- پوزیتیویسم یا مثبت گرایی
۲۶	۴- رئالیسم
۳۸	۵- کارکردگرایی
۵۲	۶- پدیدار شناسی
۶۸	۷- رادیکالیسم
۸۶	۸- پراگماتیسم
۱۰۱	۹- اگزیستانسیالیسم
۱۲۵	۱۰- ساختار گرایی
۱۴۰	۱۱- ایدآلیسم
۱۶۰	۱۲- جغرافی رفتار گرایی
۱۸۰	۱۳- علم فضایی
۲۰۳	۱۴- انسان گرایی
۲۱۸	۱۵- مکتب چشم انداز
۲۳۳	۱۶- جغرافی اکولوژیک
۲۴۴	۱۷- برابند سخن
۲۴۸	۱۸- منابع

۱- نیازینه سخن:

نه آن کس که جوان است باید در تحصیل و مطالعه فلسفه تأخیر کند و نه آن کس که پیر شده است باید از مطالعه خویش خسته و بیزار شود؛ زیرا تأمین سلامت نفس، هرگز برای هیچ کس نه زود است و نه دیر. این کلمات را فیلسوف یونانی، اپیکورس، بیش از دو هزار سال پیش در زمان دگرگونی بزرگ و ناگهانی اجتماعی و سیاسی جامعه خویش نوشته است؛ امروزه نیز که تحول اجتماعی سریعی در کار است، این سخن اساساً درست است؛ هر چند ممکن است نحوه بیان احساسات ما با آنچه اپیکورس گفته متفاوت باشد. در همه زمانها برای آدمیان مهم این است که فرضها و پایه های استدلال خود را بررسی کنند و عقاید خویش را مورد بحث و چون و چرا قرار دهند؛ به خود و برای خود بیندیشند. این برای خویشان اندیشیدن، مخصوصاً هنگام دگرگونیهای سریع اهمیت پیدا می کند، زیرا انسان وقتی با مسائل جدید و اوضاع و احوال نو سرو کار می یابد دیگر سنت و عادت و رسم، او را کفایت نمی کند. وقتی آدمی برای خویش فکر می کند، فیلسوف شده است، و لیکن چنین انسانی باید از تحقیق و مطالعه رسمی فلسفه خیلی چیزها بیاموزد؛ وی در این راه می تواند با فتونی مجهز شود که او را در نیل به ارتباط و دقت در تفکر کمک و یاری کند. مطالعه فلسفه برای او شناسایی افکار فلاسفه بزرگ گذشته را فراهم می کند، به طوری که می تواند افکار و آرای خویش را با آنها بسنجد و نیز از مسائلی که نمی توان به وسیله روشهای عقل به آنها پاسخ داد، آگاه گردد. تفکر او بدون داشتن چنین بنیادی، وی را چندان به پیش نمی برد. (پاپکین و استرول، ۱۳۷۹، ص ۳)

پس از جنگ جهانگیر دوم، وابستگی جغرافی به اقتصاد نئوکلاسیک که در آن قدرت رقابت حرف نخست را می زد بر آثار جغرافیایی ایران نیز اثر گذار بود. این تاثیر پذیری از اقتصاد نئوکلاسیک، جغرافیدانان ایرانی را از شناخت منطق بنیادین پدیده های مکانی- فضایی بازداشت؛ و به این برابند دست می یابیم که در تحلیلهای جغرافیایی، مفاهیم بنیادی همچون: تحلیل تصمیم گیری سیاسی، تأثیرات ایدئولوژی نظام حاکم، امر بازساخت، اقتصاد کلان، عدالت اجتماعی، ژئوپلیتیک سرمایه، اقتصاد سیاسی و ساختار جامعه به دست فراموشی سپرده شده است و علم جغرافی به گونه ای بی تفاوت و حقیقت ستیز درآمده بود و جغرافی فن سالاری باختر زمین نیز نتوانست در دیگر گونی محیط زیست آن کارسازی نماید.

با توجه به این که هر فضای جغرافیایی، نمادی از کارکردهای نظامهای سیاسی و اقتصادی را به نمایش می گذارد؛ بنابراین وظیفه هر جغرافیدانی این است که در نوشته ها، سخنها و کارکردهای خود، مفاهیم کلیدی نامبرده را همراه داشته باشد.

مطالعه آثار جغرافیایی باختر زمین هر چند سودمند است، اما اگر این آثار از صافی اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشورهای جهان سوم نگذرد ممکن نیست که بتواند محیطهای جغرافیایی را به سود مردم دگرگون سازد.

جغرافی نو، در مسیر بیدار کردن وجدانهای جغرافیدانان، از خواب گران زمانه است تا از رهپویی این علم به جوامع انسانی، یاری رساند و به آنان زندگی نوینی بخشد. (با بهره وری از پیشگفتار کتاب اندیشه های نو، جلد نخست و دوم).

در چند دهه گذشته، بیشتر نوشته های جغرافیایی دنیا، بر بنیادهای فلسفه سیاسی، اقتصاد سیاسی و نظریه های اجتماعی استوار بوده است. در دنیایی که موجهای فراوان ناامیدی، عقب ماندگی بر جهان سوم سایه افکنده است، علم جغرافی باید موجهای نوینی بیافریند و نگهبان امین و دلسوز حقیقت باشد. از این رو، آرمان خواهی آگاهانه، باید در اندیشه های جغرافی دانان، پایگاه ویژه ای داشته باشد. بنابراین لازم است فلسفه های سیاسی، اقتصاد سیاسی و نظریه های اجتماعی که امروزه عوامل شناخت جغرافی نو از جغرافی سنتی است را در نوشته ها و گفته های خود به کار بندیم. مکتبهای جغرافیایی همراه با استدلالهای روشن و آکنده از اندیشه های فلسفی باید در جستجوی بالا بردن شأن انسانهای محیط خود باشد؛ تا در این فرایند، حجاب نا آگاهی و توصیفی بودن تحلیلهای جغرافیایی به کناری نهاده شود.

«علیرضا کشوردوست»

۲- فلسفه، گامهای آغازین و تعاریف:

در نوشته های گوناگون، در مورد سیر حکمت و گام نهادن در راه فلسفه دیدگاههای متفاوتی به چشم می خورد که بر خیشان جای یادآوری دارد.

در کتاب سیر حکمت در اروپا، نگارش محمدعلی فروغی آمده است:

«هر چند هنوز این مساله حل نشده و شاید هیچگاه به درستی روشن نشود که تمدن، دانش و حکمت در کدام نقطه روی زمین آغاز شده است؛ لیکن تمدنی که امروز به دستیاری اروپاییان در جهان برتری یافته، بی گمان دنباله آن است که یونانیهای قدیم بنیاد نموده و آنها خود مبانی و اصول آن را از ملل باستانی مشرق زمین یعنی مصر، سوریه، کلد، ایران و هندوستان دریافت نموده اند. هنگامی که یونانیان در خط علم و هنر افتادند و بنا گذاشتند که آن را از ملل مشرق فرا گیرند، آن قوم از دیدگاهی در راه تمدن، گام زده، معلومات بسیار فراهم کرده و مراحل مهمی را پیموده بودند. لیکن قوم پر استعداد یونان، جمله و ماحصل آن معلومات را گرفتند و در قالب ذوق سرشار خود ریخته و تحقیقات عمیق نیز بر آن افزوده، به همه رشته های ذوقیات و معقولات صورتی چنان بدیع دادند که اقوام دیگر، خاصه مردم اروپا و آسیای غربی خوشه چین خرمن آنها گردیده و از آن چشمه زلال بهره بردند.» (فروغی، ۱۳۷۵، ص ۱)

در کتاب تاریخ فلسفه کاپلستون آمده است: «زادگاه فلسفه یونانی، ساحل آسیای صغیر و نخستین فیلسوفان یونانی از مردم ایونیا بودند؛ در حالی که خود یونان، در نتیجه تاخت و تازهای دریان (Dorian) در قرن یازدهم ق.م که فرهنگ باستانی از ای را در خود فرو برد، در بی نظمی با وحشیگری نسبی به سر می برد، ایونیا روح تمدن کهن تر را حفظ کرد و همواره به جهان ایونی تعلق داشت؛ ولو آنکه اشعار هم از حمایت و تشویق اشرافیت جدید آخایی برخوردار بود. با آن که اشعار همری را در واقع نمی توان یک اثر فلسفی نامید، زیرا افکار پراکنده فلسفی که در آن اشعار رُخ می نمایند بسیار دور از نظم و اسلوب اند، البته این نکته پر معنی است که بزرگترین شاعر یونان و سرآغاز فلسفه منظم، هر دو به ایونیا تعلق دارند.

تفکر فلسفی ابتدایی یونانی، محصول نهایی تمدن باستانی ایونی است؛ لکن باید به خاطر داشت که ایونیا، محل تلاقی غرب و شرق بوده است، به طوری که می توان این سؤال را مطرح کرد که آیا فلسفه یونانی از تأثیرات شرقی برخوردار بوده است؛ مثلاً آیا از بابل یا مصر اقتباس شده است یا نه.